

نۇسە يىرىيە (ئەلە ۋىيە)

ئېنىقلىما:

«نۇسە يىرىيە» ھىجرىيە ئۈچىنچى ئەسىردە ئوتتۇرىغا چىققان بىر باتىنى پىرقە بولۇپ، ئەگەشكۈچىلىرى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدا ئىلاھىي ۋۇجۇدنىڭ بارلىقىنى دەۋا قىلغان ۋە ئۇنى ئىلاھلاشتۇرغان رادىكال شىئەلەر قاتارىدىن سانلىدۇ. مەقسەتلىرى ئىسلامنى ۋەيران قىلىش، شەرىپىنى يەرگە ئۇرۇشتىن ئىبارەت. ئۇلار ئىسلام ئەللىرىگە ھۇجۇم قىلغان ھەر قانداق كۈچ بىلەن بىر سەپتە تۇرىدۇ. سۈرىيەنى باسقان فرانسىيە مۇستەملىكىچىلىرى بۇلارنىڭ باتىنىي ۋە رافىزىيلىقتىن ئىبارەت ھەقىقىي يۈزلىرىنى يۇشۇرۇش ۋە جامائەتچىلىكىنى بىخودلاشتۇرۇش ئۈچۈن، ئۇلارغا «ئەلە ۋىيەلەر» دېگەن نامنى بەرگەن.

قورۇلۇشى ۋە ئاساسلىق كىشىلىرى:

◊ بۇ پىرقىنىڭ تەسىس قىلغۇچىسى ئەبۇ شۇئەيب مۇھەممەد ئىبنى نۇسەير ئەلبەسرىي ئەننۇمەيرىي (ھىجرىيەنىڭ 270 - يىلى ۋاپات بولغان) بولۇپ، ئۇ ئەلى ھادىي (ئونىنچى)، ئەلھەسەن ئەلئەسكەرىي (ئون بىرىنچى) ۋە مۇھەممەد ئەلمەھدىي ئەلمەۋھۇم (ئون ئىككىنچى) لاردىن ئىبارەت شىئەلەرنىڭ ئۈچ ئىمامى بىلەن زامانداش ياشىغان.

- ئۇ ئۆزىنىڭ ئىمام ئەلھەسەن ئەلئەسكەرىيگە ئېچىلغان ئىشىك ئىكەنلىكى، ئۇنىڭ ئىلمىنىڭ ۋارىسى ئىكەنلىكى، ئۇنىڭدىن كېيىنكى شىئەلەرنىڭ پاكىتى ۋە مەنبەسى ئىكەنلىكىنى، شۇنداقلا، ئىشىكلىك ۋە مەنبەلىك سۈپىتىنىڭ ئىمام مەھدىينىڭ غايىپ بولۇشىدىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن قېلىپ قالىدىغانلىقىنى دەۋا قىلىدۇ.

- ئۇ پەيغەمبەرلىك ۋە رىسالەت دەۋاسى قىلغان ۋە ئىماملارنى چەكتىن ئاشۇرۇپ ماختاپ، ئۇلارنى ئىلاھلىق ماقامغا كۆتۈرگەن.

◊ ئۇنىڭدىن كېيىن، تائىپىنىڭ رىياسەتچىلىكىگە مۇھەممەد ئىبنى جۇندەب ۋارىسلىق قىلغان.

◊ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەبۇ ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئەلجىنان ئەلجۇنبلانىي (235ھ - 287ھ) كەلگەن. ئەسلى مىسىرلىق بولۇپ، ئۇستازى ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئەلجۇنبلانىي بىلەن بىرلىكتە مىسىردىن جۇنبلانغا كەلگەن ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن تائىپىنىڭ رىياسەتچىلىكىگە تەيىنلەنگەن. ھەلەبتىكى ھەمەدان دۆلىتىنىڭ ھىمايىسىدە ياشىغان. ئۇ يەنە نۇسەيرىيلار ئۈچۈن ئىككى مەركەز تەسىس قىلغان،

ئۇنىڭ بىرىنچىسى ھەلەبتە، رەئىسى مۇھەممەد ئەلى ئەلجەلىي، ئىككىنچىسى باغدادتا بولۇپ، رەئىسى ئەلى ئەلجىسىرىدۇر.

- ئۇ ھەلەبتە ۋاپات بولغان بولۇپ، قەبرىسى مەشھۇردۇر. ئۇنىڭ مەزھەپ ۋە ئال بەيتىنى ماختايدىغان شېئىرلاردىن تەركىب تاپقان ئەسەرلىرى بار. ئۇ «روھنىڭ كۆچىشى» (تەناسۇخ) ۋە «ئاللاھنىڭ ئىنسانلارغا چۈشىدىغانلىقى» (ھۇلۇل) قارىشىنى ئىلگىرى سۈرەتتى.

◆ ھۇلاكونىڭ باغدادقا ھۇجۇم قىلىشىدىن كېيىن، ئۇ يەردىكى مەركىزى مۇنقەرز بولغان.

◆ ھەلەبتىكى مەركىزى لازىقىيەگە يۆتكىلىپ، ئۇنىڭغا ئەبۇ سەئىد ئەلمەيمۇن سۇرۇر ئىبنى قاسىم ئەتتېپرانىي (358ھ - 427ھ) رەئىس بولغان.

◆ كۇرد ۋە تۈركلەرنىڭ ئۇلارغا قارشى ھۇجۇملىرىنىڭ كۆچىشى ئۇلارنىڭ ئەمىر ھەسەن ئەلمەكزۇن ئەسسەنجارىي (583ھ - 638ھ) دىن يارىدەم تەلەپ قىلىشىنى ۋە رايۇنغا ئىككى قېتىم ھۇجۇم قىلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. ئۇ بىرىنچى قېتىملىق ھۇجۇمدا مەغلۇپ بولغان بولسىمۇ، ئىككىنچى قېتىملىق ھۇجۇمدا غەلبە قىلىپ، لازىقىيە تاغلىرىدا نۇسەيرىي مەزھىپىنىڭ ئاساسىنى تۇرغۇزغان.

◆ ھىجرىيەنىڭ 700 - يىللىرى (مىلادىي 1300 - يىللىرى) ئەتراپىدا قىبرىس رىسالىسىنىڭ يازغۇچىسى ئىسمەتۇد دەۋلە ھاتىم ئەتتۇبانىي ئوتتۇرىغا چىققان.

◆ ھەسەن ئەجرەد ئەئنا رايۇنىدا توغۇلغان ۋە ھىجرىيەنىڭ 836 - يىلى (مىلادىي 1432 - يىلى) لازىقىيەدە ۋاپات بولغان.

◆ بۇلاردىن كېيىن باشقا نۇسەيرىي گۇرۇپلىرىنىڭ باشلىقلىرىنى، مەسىلەن، ئانتاكىيە ئەتراپىدا شائىر ئەلقەمەرىي مۇھەممەد ئىبنى يۇسۇف كلانىي (ھ 1602/1011م) ۋە ئەلى ئەلماھۇس، نەسىر نەيسافىي ۋە يۇسۇف ئوبەيدىغا ئوخشاش كىشىلەرنى ئۇچىرىتىمىز.

◆ سۇلەيمان ئەفەندى ئەلئەزنىي: ھىجرىيەنىڭ 1250 - يىلى ئانتاكىيەدە توغۇلغان. نۇسەيرىيە تائىپىسىنىڭ تەلىماتلىرىنى ئۆگەنگەن. ئەمما، بىر مىسىيونىرنىڭ قولىدا خرىستىيان دىنىنى قوبۇل قىلغان ۋە بېيرۇتقا قېچىپ بېرىپ، «الباكورة السليمانية» ناملىق كىتابىنى نەشىر قىلىپ، نۇسەيرىيە تائىپىسىنىڭ سىرلىرىنى ئېچىپ تاشلىغان. بۇلاردىن كېيىن، نۇسەيرىيلەر ئۇنى ئاستا - ئاستا ئۆزىگە يېقىنلاشتۇرغان، قايتىپ كەلگەن ھامان ئۇنى ئېسىپ ئۆلتۈرۈپ، جەسىدىنى لازىقىيەدىكى مەيدانلارنىڭ بىرىدە كۆيدۈرۈۋەتكەن.

◆ ئۇلار تارىختىن بىرى «نۇسەيرىيلەر» نامى بىلەن تونۇلغان بولۇپ، بۇ ئۇلارنىڭ ئەسلىي ئىسمى. بىراق سۈرىيەدە «مىللىي گۇرۇپ» نامى ئاستىدا بىر سىياسىي پارتىيە تەسىس قىلىنغاندا، بۇ پارتىيە نۇسەيرىيلارنى ئۆزلىرىگە يېقىنلاشتۇرۇپ، ئۇلارنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارغا «ئەلەۋىيلەر» ئىسمىنى قوللانغان. بۇ ئىش ئۇلارنىڭ ئويلىغان يىرىدىن چىققان بولۇپ، ئۇلار ھازىرغىچە شۇنىڭغا ھېرىسمەن. بۇنىڭدىن باشقا فرانسىيە ئۇلارغا «ئەلەۋىيلەر دۆلىتى» نامى

ئاستىدا بىر دۆلەت قورۇپ بەرگەن بولۇپ، بۇ دۆلەت 1920 - يىلدىن 1936 - يىلغىچە داۋام قىلغان.

◆ مۇھەممەد ئەمىن غالىب ئەتتەۋىيىل: نۇسەيرىيلارنىڭ ئاساسلىق كىشىلىرىنىڭ بىرى. ئۇ، فرانسىيەنىڭ سۈرىيەنى مۇستەملىكە قىلىش مەزگىلىدىكى قوماندانلىرىدىن بىرى ئىدى. ئۇ "ئەلەۋىيلەر تارىخى" ناملىق بىر كىتاب يازغان بولۇپ، كىتابىدا بۇ پىرقىنىڭ كىلىپ چىقىشى ھەققىدە توختىلىدۇ.

◆ سۈلەيمان ئەلئەھمەد: 1920 - يىلى ئەلەۋىيلەر دۆلىتىدە دىنىي مەنسەپ بىلەن شوغۇللانغان.

◆ سۈلەيمان ئەلمۇرشىد: پادىچى ئىدى. ئەمما فرانسىيەلىكلەر ئۇنى باغرىغا باسقان ۋە پەرۋەردىگارلىقنى دەۋا قىلىشىدا ھەمدەم بولغان. ئۇنىڭغا يەنە سۈلەيمان ئەلمىدە ئىسىملىك بىر قويچىنى پەيغەمبەر قىلىپ تەيىنلەپ بەرگەن. ئىستىقلال ھۆكۈمىتى ئۇنى قولغا ئالغان ۋە 1946 - يىلى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرگەن.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئوغلى مۇجىب مەيدانغا كىلىپ، ئىلاھلىق دەۋاسى قىلغان. ئەمما ئۇمۇ 1951 - يىلىدىكى سۈرىيە بىخەتەرلىك ئىدارىسىنىڭ رەئىسىنىڭ قولى بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن. نۇسەيرىيلارنىڭ مۇۋاخەسە پىرقىسى ھازىرمۇ ئۇنىڭ نامىنى قوربانلىقلىرىدا زىكىر قىلىدۇ.

◆ سۈلەيمان ئەلمۇرشىدنىڭ ئىككىنچى ئوغلى مۇغىيس دادىسى دەۋا قىلغان پەرۋەردىگارلىققا ۋارىسلىق قىلغان، دېيىلىدۇ.

◆ ئەلەۋىيلەر (نۇسەيرىيلەر) سۈرىيەدىكى مىللىي سەپلەرگە سىڭىپ كىرەلگەن ۋە ئەھلى سۈننىيەلەرگە قارشى يۈزى بىلەن 1964 - يىلىدىن باشلاپ، ھۆكۈمەتتىكى نۇپۇزى زوراينغان. 1970 - يىلى 11 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئىنقىلاپ قوزغىغان ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن ھۆكۈمەتنى قولغا ئالغان. 1971 - يىلى 12 - مارتتا جۇمھۇرىيەت رەئىسلىكىنى قولغا كەلتۈرگەن.

پىكىر ۋە ئېتىقادلىرى:

◆ نۇسەيرىيلار ئەلنى ئىلاھ قىلىۋالغان. ئۇلار «ئەلنىڭ روھانىي چىقىشى فانىي، جىسمانىي ۋۇجۇدىي بىلەن كۆزگە چېلىقىشى جىبرىئىلنىڭ بەزى كىشىلەرنىڭ شەكلىدە كۆرىنىشىگە ئوخشايدۇ» دېگەننى ئىلگىرى سۈرىدۇ.

◆ «تەڭرى ئەلنىڭ ئىنسان سۈرىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىشى بەندىلىرى ۋە مەخلۇقلىرىنى كۆندۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ» دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ.

◆ ئىمام ئەلنىڭ قاتىلى ئابدۇرراھمان ئىبنى مۇلجەمنى ياخشى كۆرىشىدۇ. تەڭرىنى ئىنسانلاردىن قوتۇلدۇرغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇنىڭغا لەنەت ئوقۇغانلارنى خاتا تەرەپكە چىقىرىدۇ.

◊ بەزىلىرىنىڭ قاراشلىرىغا ئاساسەن، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆزىنى باغلىۋالغان جەسەتتىن قوتۇلغاندىن كېيىن، بولۇتقا يەرلەشكەن. شۇڭا ئۇلار ئۈستىلىرىدىن بولۇتلار ئۆتكەندە: «ساڭا سالام ئەي ئەبۇلھەسەن» دېيىشىدۇ. ئۇلار يەنە، گۈلدۈرمامنى ئۇنىڭ ئاۋازى، چاقماقنى ئۇنىڭ قامچىسى، دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ.

◊ ئۇلار يەنە، ئەلى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ياراتقان، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام سەلمان ئەلفارىسىينى، سەلمان ئەلفارىسىي توۋەندىكى بەش يېتىمنى ياراتقان، دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ:

- ئەلىمقداد ئىبنى ئەلئەسۋەد: ئىنسانلارنىڭ تەڭرىسى، ياراتقۇچىسى ۋە گۈلدۈرماملارنىڭ يېتەكچىسى.

- ئەبۇ زەر ئەلغەففارىي: يۇلتۇزلار ۋە پىلانتلارنىڭ مۇۋەككىلى.

- ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە: شامال ۋە ئىنسانلارنىڭ روھلىرىنى ئېلىشقا مەسئۇل.

- ئوسمان ئىبنى مەزۇن: ئاشقازان، تەننىڭ قىزىقلىقى ۋە ئىنسان كېسەللىكلىرىنىڭ مەسئۇلى.

- قەنبەر ئىبنى كادان: ۋۇجۇدلارغا روھنى پۈۋلەشنىڭ مۇۋەككىلى.

◊ باشقا باتىنى گورۇپلارغا ئوخشاش ئۇلارنىڭمۇ ئىرمىشىپ، چىرمىشىدىغان ئايرىم كىچىسى بار.

◊ ئۇلار ھاراقنى ئولۇغلايدۇ، ئىچىشىدۇ. بۇ سەۋەپلىك ئۈزۈم دەرىخىنى چوڭ بىلىدۇ. ئۇلار «نۇر» دەپ ئاتايدىغان ھاراقنىڭ ئەسلى كىلىپ چىقىشى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۈزۈم دەرىخىنى قومۇرۇپ تاشلاش ياكى كېسىشنى تولمۇ يامان كۆرىدۇ.

◊ ئۇلار ھەر كۈنى بەش ۋاقىت ناماز ئوقۇيدۇ. ئەمما بۇ نامازنىڭ رەكئەت سانلىرى ئوخشىمايدۇ، گەرچە ئۇنىڭدا بەزىدە رۇكۇۋ بولسىمۇ، سەجدىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ.

- جۈمە ئوقۇمايدۇ، ناماز ئوقۇشتىن ئىلگىرى جۈنۇبلۇقنى يوقىتىش ئۈچۈن تاھارەت ئېلىپ پاكلىنىشنى چىڭ تۇتمايدۇ.

- ئۇلارنىڭ ئاممىۋى مەسچىتلىرى يوق بولۇپ، نامازلىرىنى ئۆيلىرىدە ئوقۇيدۇ. نامازلىرىدا ئاساسسىز، خۇراپاتقا ئائىت نەرسىلەرنى تىلاۋەت قىلىدۇ.

◊ ھەجنى ئېتىراپ قىلمايدۇ. مەككىگە بېرىپ ھەج قىلىشنى كۈپۈرلۈك، بۇتلارغا ئىبادەت قىلىش، دەپ قارايدۇ.

◊ بىز مۇسۇلمانلاردىكى شەرئىي زاكاتنى ئېتىراپ قىلمايدىغان بولۇپ، ئۇلار مال - مۈلكىنىڭ بەشتىن بىرىنى شەيخلىرىغا باج سۈپىتىدە تۆلەيدۇ.

◊ ساھابىلەرنى ئىنتايىن يامان كۆرىدۇ. ئەبۇ بەكر، ئۆمەر، ئوسمان (ئۇلارنىڭ ھەممىسىدىن ئاللاھ رازى بولسۇن) لارغا لەنەت ئوقۇيدۇ.

◊ ئۇلار ئەقىدىنىڭ باتىنى ۋە زاھىرى تەرەپلىرىنىڭ بار ئىكەنلىكىنى، پەقەت ئۇلارلا سىرلارنىڭ باتىنى قىسىملىرىنى بىلىدىغانلىقىنى دەۋا قىلىشىدۇ. بۇلار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

- جۈنۇپلۇق: قارىمۇ قارشى نەرسىلەرنى دوست تۇتۇش ۋە باتىنى ئىلىمنى بىلمەسلىك.

- تاھارەت: قارىمۇ قارشى نەرسىلەرنى ئۆچ كۆرۈش ۋە باتىنى ئىلىمنى بىلىش.

- رۇزا: ئوتتۇز ئەر، ئوتتۇز ئايال بىلەن مۇناسىۋەتلىك سىرنى ساقلاش.

- زاكات: سەلماننىڭ شەخسىيىتى بىلەن سىمۋول قىلىنىدۇ.

- جىھاد: دۈشمەنلەرگە ۋە سىرلارنى ئاچقانلارغا لەنەت ياغدۇرۇش.

- دوستلۇق: نۇسەيرى ئائىلىسىگە ئىخلاس قىلىش، رەقىبلىرىنى يامان كۆرۈش.

- شەھىدلىك: بۇ «ئ.م.س» ھەرپلىرىگە ئىشارە قىلىدۇ.

- قۇرئان: ئەلىگە نىسبەتەن ئىخلاس قىلىش تەلىماتىنىڭ باشلانغۇچىدۇر. سەلمان «جىبرىئىل ئىسمى ئاستىدا» قۇرئاننى مۇھەممەدكە ئۆگەتكەن.

- ناماز: ئەلى، ھەسەن، ھۈسەين، مۇھەسسىن ۋە فاتىمەدىن ئىبارەت بەش ئىسىمدۇر. «مۇھەسسىن» نىڭ بىر سىر ئىكەنلىكىنى، فاتىمە تەرىپىدىن چۈشۈرۈپ قويۇلغانلىقىنى دەۋا قىلىشىدۇ. بۇ ئىسىملارنى زىكىر قىلىش غۇسۇل، جۈنۇپلۇق ۋە تاھارەتنىڭ ئورنىنى باسدۇ.

◊ ئىسلام ئۆلىمالىرى، نۇسەيرىلار بىلەن ئۆيلىنىشنىڭ جائىز بولمايدىغانلىقى، بوغۇزلىغان ماللىرىنى يىگىلى بولمايدىغانلىقى، ئۆلگەنلىرىنىڭ نامىزىنىڭ قىلىنمايدىغانلىقى ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ قەبرىستانلىقىغا دەپن قىلىشنىڭ جائىز ئەمەسلىكى توغرىسىدا بىرلىككە كەلگەن. بۇلاردىن باشقا ئۇلارنىڭ يۇرتنىڭ مۇداپىئەسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىستىراتىگىيىلىك جايلاردا ۋەزىپىگە تەيىنلىنىشىنىڭمۇ جائىز ئەمەسلىكىنى ئىلگىرى سۈرگەن.

◊ ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دەيدۇ: «نۇسەيرىلار» دەپ ئاتىلىدىغان ئۇ قەۋم ۋە بارلىق باتىنى قەرامىتىلەرنىڭ تۈرلىرى يەھۇدىي ۋە خىرىستىيانلارنىڭ كاپىرلىرىدىنمۇ ئارتۇق، ھەتتا نۇرغۇنلىغان مۇشرىكلارنىڭ كاپىرلىرىدىنمۇ ئارتۇق كاپىرلاردۇر. ئۇلارنىڭ زىيانكەشلىكلىرى تاتار، پەرەڭ ۋە باشقىلارغا... ئوخشىغان ئۇرۇشقا كاپىرلارنىڭ زىيىنىدىنمۇ ئارتۇقتۇر. ئۇلار ھەمىشە مۇسۇلمانلارنىڭ دۈشمەنلىرى بىلەن بىر سەپتە تۇرىدۇ. ئۇلار مۇسۇلمانلارغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن خىرىستىيانلار بىلەن بىر سەپتە تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ قارىشىدىكى ئەڭ چوڭ مۇسبەت تاتارلارغا قارشى مۇسۇلمانلارغا يارىدەم بىرىشتىن ئىبارەتتۇر. تاتارلار پەقەت شۇلارنىڭ ھەمكارلىشىشى ۋە يارىدىمى بىلەن ئىسلام دۆلىتىگە كىرگەن، باغداد خەلىپىسى ۋە باشقا مۇسۇلمانلارنىڭ پادىشاھلىرىنى ئۆلتۈرگەن.»

◊ بايراملار: ئېتىقاد شەكىللىرىنى قىسقىچە ئۆز ئىچىگە ئالغان نۇرغۇن بايراملار بار. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

- نورۇز بايرىمى: ئايرىلىش تۆتىنچى كۈنى ئېلىپ بېرىلىدىغان بولۇپ، بۇ كۈن ئىران يىلىنامسىنىڭ تۇنجى كۈنىدۇر.

- غەدىر (ئالداش) بايرىمى: فىراش بايرىمى ۋە ئاشۇرا كۈنى بولۇپ، مۇھەررەم ئېيىنىڭ ئونىنچى كۈنىگە توغرا كېلىدۇ. ھۈسەيننىڭ كەربالادا شەھىد قىلىنغانلىقىنىڭ يىل بېشىدۇر.

- مۇباھەلە ۋە ياكى كىسائ كۈنى: رەبىئول ئەۋۋەل ئېيىنىڭ توققۇزىنچى كۈنى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نەجران يەھۇدىلىرىنى قۇرال تاشلاشقا چاقىرىشىنىڭ يىل بېشى.

- قۇربان بايرىمى: زۇلھەججە ئېيىنىڭ ئون ئىككىنچى كۈنى.

- غەتتاس، ئۇنسەرە، راھىبە بەربارە، مىيلا بايراملار، زىرائەت تېرىش، ھوسۇل يىغىش، تىجارەت مۇئامىلىلىرىنىڭ باشلىنىشى، ئىجارىگە ئېلىش - بىرىشلىرىنىڭ باشلىنىش تارىخى قىلغان سەلىپ بايراملارغا ئوخشىغان بايراملارنى ئۆتكۈزۈشىدۇ.

- دالام كۈنى: رەبىئول ئەۋۋەل ئېيىنىڭ توققۇزىنچى كۈنى. ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ قەتىل قىلىنغان كۈنى بولۇش ئېتىبارى بىلەن بۇ كۈنى تەبرىكلەيدۇ.

پىكىر ۋە ئەقىدىلەرنىڭ پىلتىزلىرى:

◊ ئەقىدىلىرىنى قەدىمقى بۇتپەرەستلىكتىن ئالغان. يۇلتۇزلارنى، پىلانىلارنى مۇقەددەسلەشتۈرىدۇ ۋە بۇلارنى يەنە ئىمام ئەلىنىڭ تورالغۇسى، دەپ بىلىدۇ.

◊ ئۇلار «يېڭى ئەپلاتۇنچىلار» ئېقىمىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان. شەيئىلەرنىڭ ئۈستىدىكى «نۇرانى پەيز» نەزىرىيىسىنى يېڭى ئەپلاتۇنچىلاردىن قوبۇل قىلغان.

◊ ئېتىقادلىرىنى مەجۇسىي پەيلاسۇپلىرىنىڭ ئېتىقادلىرىغا ئاساسەن قورۇپ چىققان.

◊ ئۈچ بىر گەۋدە، مۇقەددەسلىك ۋە ھاراقنى مۇباھ، دەپ قاراشقا ئوخشىغان خىرىستىيانچە قاراشلارنى قوبۇل قىلغان.

◊ ھىندىستان ۋە شەرقىي ئاسىيا ئېتىقادلىرىدىن روھنىڭ كۆچىشى ۋە ھۇلۇلغا ئوخشىغان پىكىرلەرنى يۆتكەپ كىرگەن.

◊ بۇلار رادىكال شىئەلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ پىكىرلىرى ئومومىي جەھەتتىن رافىزىيلار، خۇسۇسەن سەبەئىيە (يەھۇدىي ئابدۇللاھ ئىبنى سەبەئنىڭ جامائىتى) لەر ئوتتۇرىغا قويغان شىئەلەرنىڭ نۇرغۇن ئەقىدىلىرىنى ئۆزىگە مۇجەسسەملەشتۈرگەن.

تارقىلىشى ۋە تەسىر دائىرىسى:

◊ نۇسەيرىيلار لازىقىيەدىكى نۇسەيرىيلار تاغلىرى رايۇنىدا ياشايدۇ. كېيىنچە شۇ يەرگە خوشنا كىلىدىغان سۈرىيە شەھەرلىرىگە تارقالغان.

◊ ئاناتولىيەنىڭ غەربىي قىسمىدىمۇ خېلى كۆپ ساندىكى نۇسەيرىيلار بار بولۇپ، ئۇلار «تاختىچىلار ، ئوتۇنچىلار» نامى بىلەن تونىلىدۇ. شەرقىي ئاناتولىيە بولسا، ئۇلارنى «قىزىل باشلار» دەپ ئاتايدۇ.

◊ تۈركىيەنىڭ باشقا رايۇنلىرى ۋە ئالبانىيەدە «بەكتاشىيلار» نامى بىلەن تونىلىدۇ.

◊ ئىراندا، تۈركىستاندىمۇ نۇسەيرىيلار بار بولۇپ، ئۇلار «ئەلئەلى ئىلاھىيە» نامى بىلەن مەشھۇر.

◊ ئۇلارنىڭ بەزى لىۋاندا ياشايدۇ.

يۇقىرىقىلاردىن شۇ نەرسە ئايدىن ئايدىن ئۆزگىرىپ كەتتى: نۇسەيرىيلار ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىبنى ئىلاھلاشتۇرىدىغان بىر باتىنى پىرقە بولۇپ، ھىجرىيەنىڭ ئۈچىنچى ئەسىرىدە مەيدانغا كەلگەن. ئۇ يەنە بىر رادىكال پىرقە بولۇپ، ئىسلامنىڭ تىزگىنى چۆرۈپ تاشلىغان، مەنىلىرىنى ئېتىبارسىز قالدۇرغان. بۇ سەۋەپلىك ئۇنىڭدا ئىسلامنىڭ ئىسمىدىن باشقا ھېچقانداق نەرسە قالمىغان. ئۇلارنىڭ رادىكال پىكىرى، ئازغۇن قاراشلىرى تۈپەيلى ئەھلى سۈننەت ئۆلىمالىرى ئۇلارنىڭ ئىسلامدىن چىققانلىقىنى، ئۇلارغا مۇسۇلمانلارنىڭ مۇئامىلىسىنى قىلىشنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. ئۇلارنىڭ قاراشلىرى ئىچىدە ئىسلامنىڭ ئەركانلىرىنى ۋەيران قىلىدىغان قاراشلارمۇ بار. ئۇلار جۈمە ئوقۇمايدۇ. تاھارەتنى مۇھىم، دەپ قارىمايدۇ. ئۇلارنىڭ خىرىستىيانلارنىڭكىگە ئوخشاش مۇقەددەسلەشتۈرىدىغان نەرسىلىرى بار. ئۇلار ھەجنى ۋە ئىسلامدىكى يولغا قويۇلغان قانۇنلۇق زاكاتنى ئېتىراپ قىلمايدۇ.

ئەتراپلىق مەلۇمات ئۈچۈن پايدىلىنىش مەنبەلىرى:

- ئەلھۇسەينى ئابدۇللاھ: الجذور التاريخية للنصيرية العلوية، ئىتتىسام نەشرىياتى - قاھىرە، 1400ھ/1980م.

- ئەبۇلفەتھ ئەششەھرىستانى: الملل والنحل.

- ئىبنى ئەبۇ ئەلھەدىد: شرح نهج البلاغة، ئەرەب كىتابلىرى نەشرىياتى - قاھىرە.

- ئىبنى تەيمىيە رسالىلىرى: رسالة في الرد على النصيرية.

- سۇلەيمان ئەفەندى ئەلئەزنى: الباكورة السليمانية في كشف أسرار الديانة النصرانية، ببيروت، 1864م.
- مۇھەممەد ئەمىن غالىب ئەتتاۋىل: تاريخ العلويين، 1924 - يىلى ئەلەۋىيلەر دۆلىتىنىڭ پايتەختى لازىقىيەدە بېسىلغان.
- مۇھەممەد كۇردى ئەلى: خطط الشام، دةشق نەشرى، 1925 - يىلى، 3 - جىلد، 265 - 268 / 6 - جىلد، 109 - بەتلەر.
- ئىسلام مائارىپ قامۇسى، نۇسەيرىيلار تەمسى.
- د.مۇستەفا شەكئە: إسلام بلا مذاهب، قەلەم نەشرىياتى نەشرى - قاھىرە، 1961م.
- شەرقشۇناس رىنو دوسو: تاريخ العقيدة النصرانية، ئەمىل لىيۇن كىتابخانىسى نەشر قىلغان بولۇپ، ئىچىدە كىتابنىڭ ئەرەبچە نۇسخىسىمۇ بار.
- زەركەلى: الأعلام، 2 - جىلد، 254 - بەت، ببيروت - 1956م.
- لىبروكلمان: تاريخ الأدب العربي، 3 - جىلد، 357 - بەت، مائارىپ نەشرىياتى نەشرى، 1962م.
- د.ئەھمەد مۇھەممەد ئەلخەتەيب: الحركات الباطنية في العالم الإسلامي، ئەقسا كىتابخانىسى - ئۇممان.
- د.سابر تائىمە: دراسات في الفرق، مائارىپ كىتابخانىسى - رىياد، 1401ھ/1981م.
- چەتئەل مەنبەلىرى:

-L.Massignon Minora, Beyrouth 1963.